

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Факультет педагогічної освіти

СТЕЛЬМАХ ЗОРИНА РОМАНІВНА

**Формування педагогічної культури майбутнього учителя під час
навчання у закладі вищої освіти**

Магістерська робота

галузь знань 01 Освіта / Педагогіка
спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»

Науковий керівник:

доцент кафедри загальної педагогіки та
педагогіки вищої школи,
кандидат філософських наук
Матковський М.Й.

Львів 2023

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	3
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1	ТЕОРЕТИКО-
МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ	
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ	
ОСВІТИ	9
1.1. ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ОСНОВНОЇ СКЛАДОВОЇ	
ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ	9
1.2. СКЛАДОВІ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ПРОЯВУ ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ	
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ.....	18
Висновок першого розділу	30
РОЗДІЛ 2	ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ
ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ	
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ	
ОСВІТИ	31
2.1. МЕТОДИКИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	31
2.2. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	40
Висновок другого розділу	49
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52

АНОТАЦІЯ

Стельмах З. Р.

Формування педагогічної культури майбутнього учителя під час навчання у закладі вищої освіти.

Дослідження на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 011
«Освітні, педагогічні науки».

Львівський національний університет імені Івана Франка.

Львів, 2023.

У випускній кваліфікаційній роботі розкрито проблему формування педагогічної культури як основної складової особистості вчителя під час навчання у закладі вищої освіти.

Об'єкт дослідження – процес навчання майбутнього вчителя у вищому навчальному закладі.

Предмет дослідження – особливості формування педагогічної культури майбутнього вчителя в процесі навчання. Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці особливостей формування педагогічної культури майбутнього вчителя в процесі навчання.

Зокрема, в першому розділі проаналізовано проблему формування педагогічної культури як основної складової особистості вчителя у науковій літературі. Здійснено огляд наукової літератури, у якій вчені досліджують встановлення вчителя як процес розвитку і становлення особистості. Вони підкреслюють важливість освіченості та вихованості педагога як ключових аспектів його професійності. Охарактеризовано аспекти культури, які впливають на розвиток педагогічної майстерності.

У другому розділі експериментально досліджено процес формування педагогічної культури майбутнього вчителя. Проаналізована взаємодія навчання у вищому учбовому закладі і вплив на подальшу професійну діяльність.

Ключові слова: педагогічна культура, педагог, культура, педагогічна майстерність.

SUMMARY

Stelmakh Z. R.

Educational space as a factor in the moral and ideological formation of the individual.

Research for the master's degree in specialty 011 «Educational, pedagogical sciences».

Ivan Franko National University of Lviv.

Lviv, 2023

The final qualification work revealed the problem of the formation of pedagogical culture as the main component of the teacher's personality while studying at a higher education institution.

The object of research is the process of training a future teacher in a higher educational institution.

The subject of the study is the peculiarities of the formation of the pedagogical culture of the future teacher in the learning process. The purpose of the research is theoretical substantiation and experimental verification of the peculiarities of the formation of the pedagogical culture of the future teacher in the learning process.

In particular, in the first chapter, the problem of the formation of pedagogical culture as the main component of the teacher's personality is analyzed in the scientific literature. A review of scientific literature was carried out, in which scientists investigate the establishment of a teacher as a process of development and formation of a personality. They emphasize the importance of a teacher's education and upbringing as key aspects of his professionalism. Aspects of culture that affect the development of pedagogical skill are characterized.

In the second chapter, the process of forming the pedagogical culture of the future teacher is experimentally investigated. The interaction of learning in a higher educational institution and its impact on further professional activity is analyzed.

Key words: pedagogical culture, teacher, culture, pedagogical skill.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Висока якість підготовки здібного вчителя, який прагне саморозвитку, самореалізації у професійній діяльності, є основним стратегічним напрямком освіти, як підкреслено у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті. Нові напрями у сучасній освіті, які спрямовані на розвиток розумового, духовного, фізичного і культурного потенціалу людини, а також на підкреслення важливості компетентнісного підходу до формування особистості, відображені в Законі України "Про освіту" (2017 рік). Ця тема стимулює проведення наукових досліджень у галузі педагогічної культури як системного явища. Адже саме вчитель займає важливе місце у розвитку особистості дитини, є провідником у момент становлення її світогляду і моральних принципів. Потреба в актуалізації цієї проблеми обумовлена також пріоритетами, які визначені в європейському виборі нашої країни у сфері освіти. У цьому контексті важливо враховувати положення документів Болонського процесу, які підкреслюють роль вищої школи як інституту передачі та розширення культурних цінностей.

Висловлюється зростаючий інтерес до питань, що стосуються сутності, структури, умов, методів та шляхів формування педагогічної культури, яка належним чином відображає як духовні, так і матеріальні цінності в освіті та вихованні. Це відображено у значній кількості наукових досліджень у цьому напрямі. Аналіз теоретичного та методологічного змісту даної проблеми відкриває багатий науковий внесок як зарубіжних (Е. Бондаревська, І. Ісаєв, В. Кан-Калик, М. Левін, В. Сластьонін), так і вітчизняних (І. Бех, В. Буряк, С. Вітвицька, М. Євтух, І. Зязюн, Н. Ничкало, О. Савченко та інших) вчених. В їхніх дослідженнях чітко визначається ключова ідея для сучасної освіти на початку XXI століття: "Від освіченої людини до культурної особистості".

Глибокий теоретичний і методологічний аналіз, а також практичне спрямування особливо акцентуються в роботах, які розглядають особливості і зміст формування педагогічної культури вчителя школи як основи його

професійної компетентності. В цьому контексті важливі праці О. Гайченко, С. Дубовика, І. Микитюка, Л. Нечепоренка, І. Никифорової та Г. Шпиталевської. Одночасно, в останнє десятиліття виникла значна наукова зацікавленість питаннями педагогічної культури вчителя. Зміст цього поняття, його структурні елементи, рівні, умови, технології та методи формування були розглянуті в роботах В. Гриньової, Т. Завгородньої, Н. Кузьменка, К. Стецюка, О. Уваркіної, П. Щербаня та інших. Ці аспекти проблеми також відображені у підручниках і навчальних посібниках для дисциплін педагогічного циклу та в довідково-енциклопедичних виданнях, а саме у працях О. Барабанщикова, В. Безпалько, Є. Бондаревської, М. Віленського, М. Кларіна, М. Крилова, О. Мудрика, Л. Нечипоренко, А. Овчиннікової, В. Радула, О. Рудницької, В. Сластьоніна, Л. Хоружої та інших. Учені розкривали окремі складові культури, зміст, тенденції: І. Бех, В. Зінченко (духовної культури), І. Зязюн, В. Краєвський (методологічної), Є. Богданов, Е. Гришин (морально-етичної), О. Мудрик (комунікативної), М. Левіна (технологічної), І. Бердніков (валеологічної), О. Єршов, Н. Мінаков (інформаційної), С. Глазачов (екологічної), М. Віленський (фізичної культури) та ін. Важливими роботами є праця Л. Гарбузенко про естетичну культуру, І. Комарова про педагогічне спілкування, В. Садової про комунікативну культуру та ін. Враховуючи вище перелічене, темою моєї роботи було обрано таку тему: "Формування педагогічної культури майбутнього учителя під час навчання у закладі вищої освіти".

Об'єкт дослідження – процес навчання майбутнього вчителя у вищому навчальному закладі.

Предмет дослідження – особливості формування педагогічної культури майбутнього вчителя в процесі навчання.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці особливостей формування педагогічної культури майбутнього вчителя в процесі навчання.

Завдання дослідження:

1. проаналізувати стан досліджуваної проблематики в науковій літературі;
2. визначити і схарактеризувати структурні компоненти педагогічної культури педагогічного працівника;
3. проаналізувати педагогічні умови та шляхи формування педагогічної культури майбутнього вчителя у навчальному процесі закладу вищої освіти;
4. експериментально перевірити ефективність способів формування педагогічної культури майбутнього вчителя.

Для досягнення поставлених завдань в дослідженні були використані такі **методи:**

•Теоретичні:

- Аналіз законодавчо-нормативних освітніх документів, науково-теоретичних і навчально-методичних джерел, підручників і навчальних посібників із загальної педагогіки та педагогіки вищої школи: ми вивчили нормативні документи, наукові статті, підручники та навчальні посібники, щоб дізнатися більше про педагогічну культуру та її структурні компоненти.

- Контент-аналіз ключових понять теми: ми докладно вивчили ключові поняття, пов'язані з педагогічною культурою, щоб краще зрозуміти їх значення.

- Узагальнення, систематизація та порівняння науково-теоретичних положень: ми зібрали та обробили інформацію з різних джерел, щоб отримати уявлення про стан досліджень у галузі педагогічної культури.

•Емпіричні:

- Педагогічне спостереження: ми спостерігали за поведінкою студентів у навчальному процесі, щоб виявити прояви педагогічної культури.

- Анкетування: ми опитали студентів, щоб дізнатися про їхні знання, ставлення та уявлення про педагогічну культуру.

- Ранжування: ми розподілили студентів за рівнями сформованості педагогічної культури на основі їхніх результатів у анкетуванні.

- Статистичні:

- Математична обробка експериментальних даних: ми обробили дані з анкетування за допомогою математичних методів, щоб отримати статистично значущі результати.

- Графічне оформлення результатів дослідження: ми представили результати дослідження у вигляді графіків та діаграм, щоб зробити їх більш наочними.

Структура та обсяг дипломної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (71 найменувань). Загальний обсяг дипломної роботи становить 56 сторінки, із них 51 основного тексту; робота містить 8 таблиць, 2 рисунки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Проблема формування педагогічної культури як основної складової особистості вчителя у науковій літературі

Сутність основних понять, пов'язаних з темою дослідження, та їх відображення в наукових дослідженнях вимагає уваги та аналізу. Культурологічний аспект державної освітньої політики, який відзначається у найновіших законодавчих освітніх документах, включає такі принципи, як зв'язок освіти зі світовою та національною культурою, повага до культурних цінностей і надбань українського народу, формування громадянської та екологічної культури, культури демократії та здорового способу життя. Ці принципи спонукають нас до розгляду культури як ключового поняття для визначення "педагогічної культури".

Аналіз терміну "культура" виявляє його багатозначність та складність. Слово "культура" має латинське походження ("cultura"), що означає обробіток, розвиток, вирощування, розведення. Спочатку це слово вживалось для опису сфери господарської діяльності людини, а згодом розповсюдилося на інші аспекти життєдіяльності людини. Механізми саморозвитку культури розтлумачено при допомозі концепції М. Кагана, вирішальної концепції в цьому процесі це діяльність людини .

Поняття "культура" має різні визначення та інтерпретації, що свідчить про його багатогранність. В "Новому словнику іншомовних слів" воно тлумачиться як сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людьми протягом багатьох століть; освіченість, вихованість; рівень досконалості у певній галузі господарської та розумової діяльності; розведення та вирощування рослин чи тварин.

Як студент, я вивчала різні підходи до визначення поняття "культура". У філософських джерелах культура розглядається як специфічна соціальна програма людської життєдіяльності, яка закріплюється у матеріальних і духовних цінностях. Це означає, що культура є продуктом людської діяльності, яка відображає її цінності, норми, традиції, звичаї та інші аспекти життя.

У культурологічних джерелах культура розглядається як процес історично окресленого рівня розвитку суспільства, творчих сил та здібностей людини. Це означає, що культура постійно розвивається і змінюється, відображаючи зміни в суспільстві та в людях, які його створюють.

У педагогічних джерелах культура розглядається як сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених усіма видами перетворюючої діяльності людини й суспільства. Це означає, що культура є важливою для розвитку людини та її самовизначення.

На основі вивчення цих підходів, я вважаю, що культура - це багатогранне явище, яке включає в себе різні аспекти людської життєдіяльності. Культура є продуктом людської діяльності, вона відображає цінності, норми, традиції, звичаї та інші аспекти життя людей. Культура постійно розвивається і змінюється, відображаючи зміни в суспільстві та в людях, які його створюють. Культура є важливою для розвитку людини та її самовизначення.

Я також вважаю, що між культурою та освітою існує тісний взаємозв'язок. Освіта є основою для розвитку культури, але не самою культурою. Освіта допомагає людині оволодіти знаннями та навичками, необхідними для участі в культурному житті суспільства.

Виділення педагогічної культури як частини загальнолюдської культури та феномену сучасної науки має пояснення у специфіці педагогічної діяльності та постійному підвищенні вимог до особистості педагогічних та науково-педагогічних працівників. Вчені, такі як С. Вітвицька, В. Гриньов, І. Никифоров та інші, вказують на важливість розуміння педагогічної культури як окремого поняття, оскільки вона визначає специфіку педагогічної діяльності.

Вивчення педагогічної культури почало активно розвиватися у другій половині ХХ століття. Педагоги-практики та науковці, такі як Ш. Амонашвілі, Є. Ільїн, Н. Кузьміна, В. Сластьонін, В. Шаталов та інші, внесли значний внесок у це дослідження. Великий внесок у вивчення педагогічної культури вніс видатний педагог-гуманіст ХХ століття В. Сухомлинський, зокрема у своїй праці "Розмова з молодим директором школи" [60]. В. Сухомлинський визначив характеристики педагогічної культури, які включають в себе:

1. Глибокі, ґрунтовні знання свого навчального предмета.
2. Безпосереднє звернення до розуму і серця вихованця.
3. Утвердження гуманних засад у вихованні.
4. Багатство особистості педагога.
5. Самокритичність і висока вимогливість до себе.
6. Мовленнєва культура.

Здатність педагога бути мислителем і дослідником. Василь Сухомлинський підкреслив, що педагогічна культура вчителя неможлива без опанування надбань загальнолюдської культури, включаючи наукові, моральні знання та естетичні цінності. Він закликав педагогів вчитися і практикувати гуманність, чуйність до людини та готовність прийти на допомогу, а також підкреслив роль праці у формуванні культури і моралі. Ці ідеї В. Сухомлинського щодо педагогічної культури залишаються актуальними і сьогодні. Вони підкреслюють важливість освіченості та вихованості педагога як ключових аспектів його професійності. Вчені, які досліджують цю тему, наголошують на тому, що найбільше уваги приділяється аналізу формування педагогічної культури учителів загальноосвітніх шкіл. Оскільки майбутні вчителі є результатом освіти, отриманої у вищих навчальних закладах, розглянемо спершу сутність цього поняття в "учительському" контексті. Сучасні науковці узгоджуються у визначенні педагогічної культури як "рівня духовного розвитку особистості вчителя та його професійної майстерності". Це означає, що педагогічна культура включає в себе як духовний аспект вчителя, так і його професійні навички. Вона

може бути розглянута як інтегрована якість особистості вчителя, яка відображає його загальну культуру в контексті професії. Важливо, щоб вчитель поєднував професіоналізм, внутрішні якості та здатність до культуротворчої діяльності. Подібно до зарубіжних вчених, як О. Бондаревська, М. Воробйов, В. Суханцева, українські дослідники розглядають педагогічну культуру як складову частину педагогічної майстерності вчителя. Вона включає в себе інтеграцію професійних знань та навичок з загальнолюдськими цінностями та культурними якостями особистості. Іншими словами, вчитель повинен мати необхідні знання та навички для успішної роботи, а також бути гарною, вдумливою і гуманною особистістю. Це підтверджується і в науковому виданні "Енциклопедія освіти" за редакцією Кременя В., де педагогічна культура визначається як "сукупність фізичних, інтелектуальних, загальнокультурних і моральних якостей, професійних знань та вмінь, які необхідні для успішної професійної діяльності вчителя" [1, с.220].

М. Ярмаченко також виділяє три групи характеристик педагогічної культури: загальнолюдські якості, професійні якості та моральні якості вчителя. Це включає в себе не лише знання і вміння, а й духовний розвиток, гуманність, моральну чистоту та інші аспекти, які впливають на професійну діяльність вчителя [23, с.641].

Погоджуючись з висновками дослідників, що педагогічна культура вчителя має сприяти вдосконаленню культури суспільства загалом шляхом збагачення соціокультурного досвіду та передачі його учням, важливо зазначити, що ця культура визначається своєю специфікою в контексті освіти та виховання молодого покоління. Культура спеціаліста – це його восьма здатність розвивати та вдосконалювати свої творчі здібності у вирішенні нестандартних завдань, при виконанні професійних обов'язків, наголошує Л. Хоміч [90, с. 121]. Педагогічна культура охоплює духовні та матеріальні аспекти, а також методи педагогічної діяльності. Вона включає в себе знання педагогічних теорій, методології навчання та виховання, а також педагогічний досвід та професійні етичні норми.

Сутність педагогічної культури можна резюмувати так:

1. Це рівень духовного розвитку особисті вчителя і його професійної майстерності.

2. Це рівень духовного розвитку особистості вчителя і його професійної майстерності.

3. Педагогічна культура об'єднує загальнолюдську якість, професійні навички та моральні цінності вчителя.

4. Ця культура має сприяти розвитку особистості учня, передаючи соціокультурний досвід та формуючи цінності.

Аналіз різних визначень педагогічної культури вчителя також підкреслює ключові аспекти, такі як методологія навчання, психологічна готовність вчителя до роботи з учнями та активна педагогічна позиція. Педагогічна культура вчителя включає в себе інтелектуальний розвиток, етичність та здатність до творчої педагогічної діяльності. Отже, педагогічна культура вчителя є важливим аспектом освіти та виховання, який сприяє підвищенню рівня культури суспільства через передачу цінностей та знань новому поколінню, засновану на глибокому розумінні педагогічних принципів і методів. Є надзвичайно важливим аспектом його професійної діяльності. Вона визначається не лише рівнем фаховості та професійної майстерності, але й рядом інших аспектів. Ця культура включає в себе:

1. Культурно-історичний аспект, що охоплює світовий педагогічний досвід та історію педагогічної науки і практики.

2. Соціально-педагогічний аспект, де вона розглядається як соціальне явище, що впливає на взаємодію поколінь і сприяє педагогізації оточуючого середовища.

3. Аспект діяльності закладів освіти, де педагогічна культура визначає особливості педагогічної системи та спосіб життя педагогічного середовища.

4. Індивідуально-особистісний аспект, що охоплює особистісні властивості, професійну діяльність і спілкування вчителя.

Згідно з Н. Мойсеюк, показники високого рівня педагогічної культури вчителя включають:

1. Гуманістичну спрямованість педагога, що передбачає увагу та турботу про добробут та розвиток учнів з урахуванням їхніх потреб та індивідуальних особливостей.

2. Психолого-педагогічну компетентність, яка полягає в глибокому розумінні психологічних аспектів навчання і виховання учнів та вмінні застосовувати ці знання в практиці.

3. Досвід творчої діяльності, що вказує на здатність вчителя до інноваційного підходу до викладання і виховання, розвитку нових методик і підходів.

4. Культуру професійної поведінки, яка передбачає етичні норми, відповідальність перед учнями.

Показники професійно-педагогічної культури

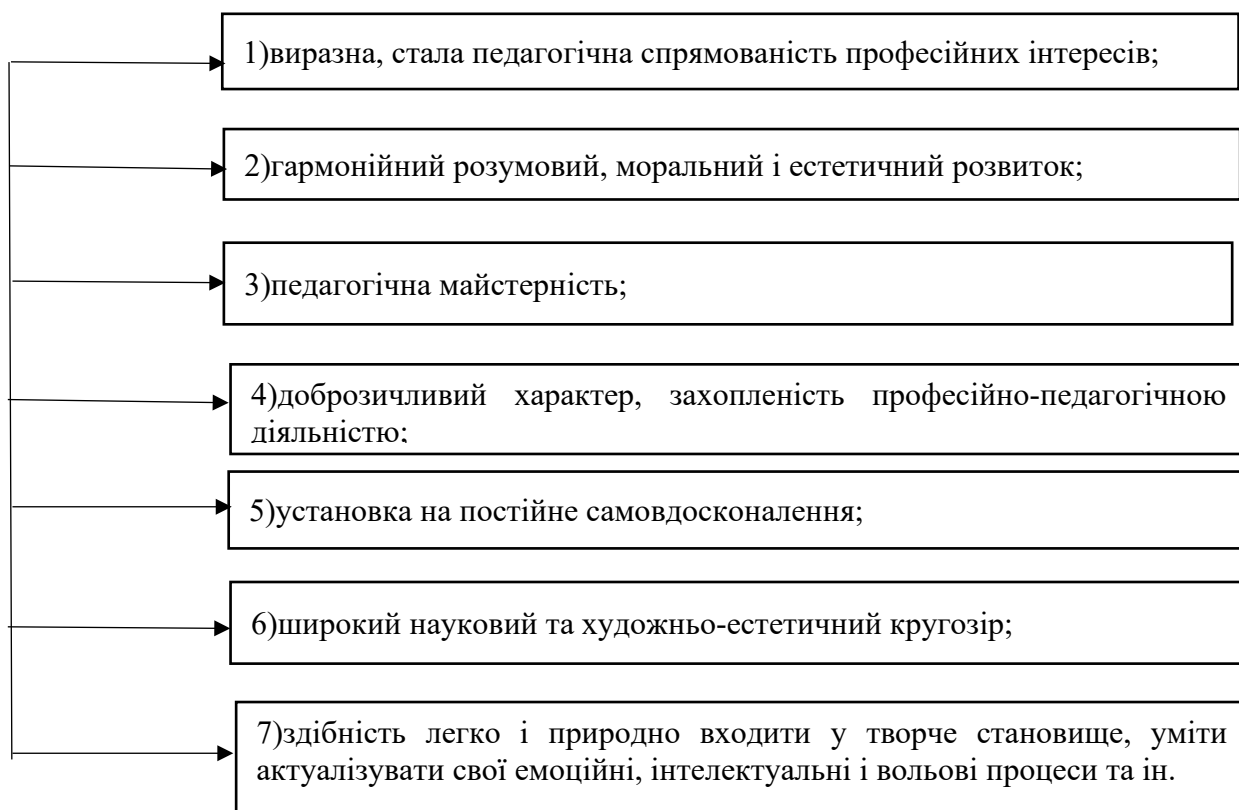

Рис. 1.1 Показники професійно-педагогічної культури

Так, з'ясування сутності педагогічної культури допомагає визначити її структуру та основні компоненти. Педагогічна культура є складною інтегрованою системою цінностей, знань, навичок, умінь і практичних дій, які визначають педагогічну діяльність та спосіб мислення та сприйняття педагогічної реальності. Основні компоненти педагогічної культури включають:

1. Цінності: Педагогічна культура базується на цінностях, таких як гуманізм, толерантність, педагогічна мораль, відданість освітньому процесу та дбайливе ставлення до розвитку студентів.

2. Знання: Викладач повинен мати глибокі знання у своїй предметній області, педагогічній теорії та методиках навчання.

3. Навички та методи: Це включає вміння ефективно використовувати різні методи навчання та виховання, володіння технологіями викладання та оцінки успішності учнів.

4. Професійні якості: до цих властивостей відносяться любов до дітей, відповідальність, терпимість, творчість, вміння працювати у команді та взаємодіяти з колегами.

5. Етика та мораль: Важливо дотримуватися етичних норм та вести себе морально в усіх аспектах педагогічної діяльності.

6. Спілкування: Вміння ефективно спілкуватися з учнями, колегами, батьками та іншими учасниками освітнього процесу є ключовим елементом педагогічної культури.

7. Творчість: Здатність розробляти нові підходи до викладання, вирішувати нестандартні завдання та стимулювати творчість учнів.

Ці компоненти взаємодіють і утворюють цілісну систему педагогічної культури, яка впливає на формування педагогічного середовища. Розуміння цих компонентів допомагає вчителям покращувати свої професійні навички та підвищувати якість навчання і виховання, характеризуючи його імідж.

Формуючи педагогічну культуру вчителя, досягаючи високого її рівня, під впливом теоретичного обґрунтування педагогічної позиції, творчості, гнучкості

формується індивідуальний стиль педагога. Охоплюючи в собі духовні цінності виховання і навчання, вчитель має змогу розвивати в собі вміння використовувати нові методи і застосування освітніх технологій в освітній діяльності. Коли ж навпаки, під час формування педагогічної культури спостерігається сумнів, непостійність, несистематичність, невпевненість у вирішенні педагогічних задач. Можемо з впевненістю стверджувати, що це розвиток низької педагогічної культури. «Культура особистості» як поняття включає в себе рівень розвитку особистості, її прагнення до ідеалізації, охоплюючи інтелект, склад характеру, рівень розвитку психічних процесів, які є результатом виховного процесу і навчання.

Аспекти загальної культури людини поєднує в собі моральні, професійні, побутові, гуманітарні і наукові культурні аспекти. Спостерігаючи за культурою людей, суспільство виділяє такі здібності, які мають вплив на життя: ораторське мистецтво, моральні принципи, самоконтроль, художній смак, дотримання правил етикету, уважності та люб'язності до оточуючих людей, старанність, сумлінність і кмітливість.

Володіння рідною мовою, мовленнєвими процесами, великий словниковий запас є визначним показником інтелектуальних спроможностей людини. Адже, саме від вміння вести діалог, залежить співпраця між учасниками освітнього процесу і є професійно значущим. Це вміння впливає на розвиток культури самих учнів. Аналізуючи аспекти культури, слід виділити ще вміння здійснювати міжпредметні зв'язки, бути лідером для учнів, колег, батьків, відчувати педагогічний такт.

Педагогічна компетентність полягає в єдності його теоретичної та практичної готовності в цілісній структурі особистості та характеризує його професіоналізм [52]. Кваліфікація педагога – це поєднання вмінь, знань і навичок як синтез вимог до вчителя, поєднання теоретичного та практичного досвіду. Відокремлюючи умовно компетентність професійну від інших особистісних утворень, ми маємо на увазі, що засвоєння знань є не самоціллю, а необхідною умовою розвитку

знань у дії [88, с. 26]. Що важливіше для педагога, професійна компетентність чи педагогічна майстерність? Який між ними зв'язок?

Макаренко А.С. підкреслив, що рівень професійної компетентності не залежить від вроджених особливостей і задатків. Кваліфікація і навички як частина педагогічної досконалості, на його думку, це знання педагогічного процесу, вміння його побудувати, впустити в рух. Доволі часто педагогічна майстерність зводиться до навичок і вмінь педагогічної техніки, але це не так. Це одна із її складових. Оволодіти педмайстерністю, на думку А.С. Макаренка, доступні для кожного вчителя при клопіткій праці, роботі над собою.

«Майстерство — це те, чого можна досягти, і як може бути відомий майстер-токарь, чудовий майстер-лікар, так і вчитель повинен і може бути відомим майстром... І кожен із молодих учителів неодмінно буде майстер, якщо він не кине нашу справу, як він оволодіє майстерністю, залежить від його власного тиску» [36]. В. О. Сухомлинський писав: «Не забувайте, що ґрунт, на якому будується ваша педагогічна майстерність, — у самій дитині, у її ставленні до знань і до вас, вчителю. Це бажання вчитися, натхнення, готовність долати труднощі. Ви ретельно збагачуєте цей ґрунт, без нього немає школи» [62].

Отже, змістом педагогічної культури становить професійна компетентність вчителя. Професіоналізм вчителя, педагогічна культура являється складовою педагогічного успіху. Ці поняття посідають важливе місце для вивчення проблем професійної поведінки педагогічних працівників, їх обов'язок (Є. В. Бондаревська, І. Ф. Ісаєв та ін.). Єдність загальнокультурних і соціально-моральних аспектів є важливим для іміджу вчителя.

1.2.Складові педагогічної культури як прояву творчої індивідуальності майбутнього вчителя

Розмаїтість поглядів вчених і дослідників на педагогічну культуру, що була висвітлена у попередньому розділі, призводить до різних підходів у структуруванні цього поняття, тобто до визначення основних складових та компонентів. Наприклад, у підручниках і навчальних посібниках з педагогічних дисциплін компоненти педагогічної культури вчителя можна представити у вигляді схеми, запропонованої А. Рацулом.

Рис. 1.2. Компоненти педагогічної культури вчителя, які є важливими для успішної освітньої діяльності

Фізичні якості вчителя необхідні йому для того, щоб мати достатній рівень енергії та витривалості для виконання своїх професійних обов'язків. Інтелектуальні якості дозволяють учителю ефективно навчати учнів, а

загальнокультурні якості роблять його особистість більш багатогранною та цікавою для учнів. Моральні якості вчителя є основою його професійної етики та забезпечують позитивний вплив на студентів.

Професійні знання та вміння вчителя є ключовими для успішної освітньої діяльності. Вони дозволяють вчителю ефективно організувати освітній процес, надавати учням якісні освітні послуги та сприяти їхньому розвитку. Педагогічна культура містить великий перелік професійних рис, які є важливими для вчителя. Важливими є емоційний стан вчителя, так як через емоції можна передати суть викладеного матеріалу. Емоції незамінимі в повсякденному житті. Беземоційні педагоги можуть виконувати абстрактні інтелектуальні завдання. Вчитель є прикладом для своїх учнів.

Педагогічна культура, вміння вести освітній процес, знання предмета є складовими успішної майстерності вчителя. «Педагогічна культура – це риса особистості вчителя, його поведінка в контексті навчально-виховної діяльності. В окремих випадках говорять і про психолого-педагогічну культуру – специфічну професійну категорію, за допомогою якої відображається рівень оволодіння вчителем педагогічним досвідом» [34]. Висококультурний педагог вміє зрозуміти учня, доброзичливий до його проблем, допомагає йому при потребі.

Формування педагогічної культури вчителя є одним із найважливіших завдань при підготовці педагогічних працівників. Це означає, що в процесі підготовки вчителів необхідно формувати у них необхідні фізичні, інтелектуальні, загальнокультурні, моральні та професійні якості. Ось деякі конкретні рекомендації щодо формування педагогічної культури вчителя під час навчання у вищому учбовому закладі:

- Фізичні якості можна формувати за допомогою регулярних фізичних вправ та здорового способу життя.

- Інтелектуальні якості можна розвивати шляхом систематичного навчання та самоосвіти.

- Загальнокультурні якості можна формувати шляхом ознайомлення з різними сферами культури, мистецтва та літератури.

- Моральні якості можна формувати шляхом особистісного прикладу викладача та залучення студентів до суспільно-корисної діяльності.

- Професійні знання та вміння можна формувати шляхом навчання у вищих навчальних закладах та участі в професійних конкурсах та заходах.

Ми розглядаємо складові педагогічної культури вчителя, які були викладені М. Бабичем, С. Вітвицькою та В. Ягуповим:

1. Ерудиція, наукові знання та науковий світогляд.
2. Комунікативна культура.
3. Психолого-педагогічна та методична підготовка, педагогічна майстерність.
4. Особистісні якості, які включають духовне багатство, гуманізм, справедливість, толерантність, відкритість, оптимізм і прагнення до самовдосконалення.
5. Розвинене професійно-педагогічне мислення та професійна компетентність.
6. Педагогічна техніка, яка представляє собою сукупність прийомів володіння собою і методів впливу на інших, включаючи вербальні і невербальні засоби [2, с. 80; 68, с. 80].

Відповідно до трактування педагогічної культури як системного утворення, головними її компонентами розглядаються такі елементи:

1. Педагогічні цінності: Цінності розглядаються як система ідеалів, фундаментальних понять і цілей, що визначають зміст виховання і втілюються в

різних формах культури. Цінності можуть бути абсолютними, національними, громадянськими, сімейними, особистісними та валео-екологічними.

2. Творчі способи педагогічної діяльності: Цей компонент включає в себе методи і прийоми, які педагог використовує для досягнення педагогічних цілей. Важливо мати різноманітні і творчі методи для успішної роботи зі студентами.

3. Досвід створення педагогом зразків педагогічної практики: Педагогічний досвід, який передається від педагога до студента, є надзвичайно важливим для формування педагогічної культури. Це може включати в себе передачу найкращих педагогічних практик і прикладів.

4. Аксіологічний компонент: Цей аспект вказує на цінності та ідеали, які керують педагогічною діяльністю. Ці цінності можуть включати в себе гуманізм, справедливість, толерантність та інші.

5. Технологічний компонент: Включає в себе знання та вміння використовувати сучасні технології в педагогічній практиці.

6. Евристичний компонент: Цей аспект описує здатність до творчого мислення та пошуку нових, нестандартних рішень у педагогічній діяльності.

7. Особистісний компонент: Враховує індивідуальні якості та характеристики особистості педагога, такі як духовне багатство, гуманізм, оптимізм та бажання до самовдосконалення [1, с. 17; 29].

Складові педагогічної культури, які підкреслені у дослідженнях більшості вчених, потребують докладнішого розгляду і аналізу. Наприклад, ерудиція педагога, яка описується як глибокі знання з різних галузей людської життєдіяльності та вміння використовувати їх у педагогічній практиці, є важливим елементом педагогічної культури. Розглянемо цей компонент докладніше:

1. Ерудиція: Це глибокі знання та широкий кругозір педагога у різних галузях знань. Ерудований педагог може надавати студентам різноманітні

перспективи та зв'язувати різні предмети між собою, роблячи навчання більш інтегрованим і цікавим.

2. Використання знань у педагогічній практиці: Не лише важливо мати знання, але й вміти їх використовувати в педагогічному процесі. Ерудований педагог може впроваджувати ці знання в практичну роботу, створюючи цікаві та ефективні методи навчання.

3. Широкий кругозір: Педагог повинен мати розуміння різних аспектів суспільства, культури і науки, оскільки це допомагає розуміти студентів, їхні інтереси і потреби.

4. Актуальність знань: Педагог має оновлювати свої знання і слідкувати за новими тенденціями у своїй галузі. Це дозволяє надавати учням актуальну та сучасну освіту.

5. Інтелектуальний розвиток студентів: Ерудований педагог може сприяти інтелектуальному розвитку своїх учнів, заохочуючи їх досліджувати нові горизонти і розвивати критичне мислення.

Таким чином, ерудиція є важливим інгредієнтом педагогічної культури вчителя, який впливає на якість навчання та розвиток студентів.

В дослідженнях науковців розглядається дві важливі ланки в складі знань і вмінь учителя. Перша з цих ланок включає в себе знання і вміння в різних галузях:

1. Спеціальні знання і вміння: Це знання і практичні навички, які стосуються конкретної галузі науки або предмету, який викладається.

2. Педагогічні знання і вміння: Це включає в себе знання з дидактики, теорії виховання, і розуміння основних аспектів освітнього процесу в університеті. Це також охоплює вміння діагностувати професійні здібності студентів та передбачати їхній розвиток.

3. Психологічні аспекти викладання: Це врахування психологічних особливостей учнів, їхніх вікових і індивідуальних рис при плануванні та проведенні навчання.

4. Методичні аспекти: Це знання та використання методів і прийомів для ефективного передавання нової інформації учням.

Друга ланка описує діяльність вчителя і включає:

1. Конструктивну діяльність: Викладач створює структуровану і організовану освітню програму, спрямовану на досягнення педагогічних цілей.

2. Організаційно-мобілізуючу діяльність: Вчитель активно взаємодіє зі студентами, мобілізує їхні ресурси та мотивує до навчання.

3. Комунікативно-розвивальну діяльність: Вчитель створює сприятливу атмосферу для комунікації та співпраці з учнями і сприяє їхньому розвитку.

4. Інформаційно-орієнтувальну діяльність: Вчитель надає учням доступ до актуальної наукової інформації та орієнтує їх у пошуку знань.

5. Дослідницьку діяльність: Вчитель підтримує учнів у проведенні досліджень та стимулює їхню аналітичну думку.

6. Гностичну діяльність: Вчитель сприяє розвитку критичного мислення та здатності учнів аналізувати та оцінювати інформацію.

Зараз, у світлі сучасних вимог до освіти, до цих компонентів додаються професійні та спеціальні компетентності, які є основними орієнтирами в підготовці майбутніх фахівців в галузі освіти. Комунікація є важливою складовою педагогічної культури вчителя, і вчені розглядають цей аспект з різних точок зору. Напрями аналізу комунікації включають:

1. Аксиологічний напрям: Основний акцент робиться на цінностях і професійних настановах педагога. Це визначає його спосіб спілкування та ставлення до учнів.

2. Особистісний напрям: Розглядає особисті риси вчитель-комунікатора і як ці риси впливають на ефективність комунікації.

3. Діяльнісний напрям: Аналізує обсяг знань про культуру педагогічного спілкування, комунікативні уміння та навички вчителя.

Комунікація між вчителем і учнями має багато функцій, таких як взаємопізнання, обмін інформацією та думками, підтримка самовираження, самовизначення та самоствердження. Вона є системою соціально-психологічної взаємодії, спрямованою на створення сприятливого середовища для спільної діяльності між вчителем і учнями.

Структура культури комунікації вчителя може включати такі компоненти, як:

1. Робота з документами: Це важлива частина, оскільки вчитель повинен мати гарні навички роботи з документами та архівуванням важливої інформації.

2. Міжособистісний і соціальний діалог: Це включає в себе вміння встановлювати і підтримувати ефективний діалог з іншими особами, включаючи учнів, батьків, колег та адміністраторів.

3. Виступи на публіці: Вчитель повинен мати навички виступів перед групами учнів, батьків і наукової спільноти.

Структура культури комунікації вчителя може варіюватися в залежності від індивідуальних рис і стилів спілкування вчителя. Отже, висока культура мовлення педагога включає в себе кілька важливих критеріїв або якісних ознак:

1. Правильність: Це означає, що вчитель має вільно володіти літературною мовою, дотримуватися правил вимови, наголошення, граматичної та стилістичної норми мови, а також вміти пунктуаційно оформлювати текст.

2. Точність: Точність мовлення пов'язана з ясністю мислення і знаннями предмета мовлення. Вчитель повинен точно і ясно висловлювати свої думки, використовуючи відповідну термінологію та лексику.

3. Логічність: Мовлення повинно бути логічним і послідовним. Це означає, що викладач має розумно аргументувати свої думки, дотримуватися логічної структури у викладі матеріалу і враховувати закони логіки.

Ці ознаки культури мовлення викладача є важливими для ефективного спілкування зі студентами, передачі інформації та формування зрозумілого і корисного навчального процесу. Такий викладач не лише володіє мовою, а й має глибокі знання предмета, розуміє логіку мислення і використовує ці знання для досягнення найкращих результатів в освітній діяльності.

Незважаючи на певні відмінності у визначенні педагогічного такту, можна виокремити певні ознаки, які характеризують його сутність. По-друге, це важлива умова педагогічно доцільного та ефективного спілкування в системах "вчитель - учень" та "вчитель - колектив". По-третє, це педагогічні впливи і міри у виборі шляхів, форм і засобів взаємодії. По-четверте, дотримання морально-етичних норм у взаємодії з вихованцями з урахуванням особистісних особливостей суб'єкта спілкування [59, с. 154].

Отже, незважаючи на неоднозначність підходу науковців до групування компонентів педагогічної культури, більшість класифікацій включають аксіологічний та технічний (діяльнісний) компоненти.

Педагогічні умови у навчальній діяльності вищих навчальних закладів та шляхи формування педагогічної культури майбутніх учителів.

Підготовка вчителів, які відповідають вимогам сучасної гуманістичної освітньої парадигми і володіють високим рівнем загальної та педагогічної освіти, являє собою складний процес і багатогранну систему. До її основних функцій учені відносять:

- виробництво знань (через наукові дослідження та їх реалізацію, розроблення нових освітніх програм, науково-методичне забезпечення навчальної дисципліни та її розділів);

- поширення знань (через видання підручників, монографій, наукових статей, участь у науково-теоретичних і науково-практичних конференціях, семінарах тощо)

- формування у майбутніх фахівців усвідомлення необхідності безперервної освіти [37, с. 139].

Ці функції визначають зміст освітньої діяльності педагогічних працівників. Їхніми основними компонентами є науково-навчальний, психолого-педагогічний, культурно-просвітницький.

У зв'язку з цим, аналізуючи умови та методи формування педагогічної культури майбутніх вчителів, ми спираємось на думку науковців щодо рівня сформованості компетенцій викладача в цьому процесі, зокрема про необхідність враховувати такі.

- 1) фахову, яка передбачає глибокі знання та широку ерудицію, нестандартне мислення та творчий підхід у науковій і предметній галузях;

- 2) педагогічний, який базується на адекватних знаннях у галузі педагогіки та психології; та

- 3) соціально-економічна: передбачає знання процесів розвитку та функціонування сучасного суспільства;

- 4) комунікативна компетенція, про яку вже йшлося вище. Це: культура усного та писемного мовлення, знання іноземних мов, сучасних інформаційних технологій, ефективних методів і прийомів міжособистісного спілкування;

- 5) загальнокультурна компетенція. Сюди входять сформований науковий світогляд, стійка система національних і загальнолюдських духовно-моральних цінностей [37, с.140].

Порівняємо визначення деяких положень, пов'язаних із терміном "навчальна діяльність", у педагогічній літературі останнього десятиліття. За нашими спостереженнями, найповніше в них розкриваються поняття "навчання", "процес навчання" ("освітній процес"), "навчальна діяльність" і "пізнавальна

діяльність". У всіх із них навчання трактується як педагогічний процес, а термін "навчальна діяльність" використовується (особливо в останніх педагогічних працях) у сенсі навчально-пізнавальної діяльності учнів [1; 15; 25].

Для цілей цього дослідження використовується визначення поняття "навчальна діяльність" з "Енциклопедії освіти". У цьому джерелі навчальна діяльність визначається як "складна структура освіти, вид людської діяльності" і розглядає її як цілеспрямовану та впорядковану сукупність дій, прийомів та операцій, що забезпечують мотивацію й активне включення суб'єкта, який діє, у процес навчання.

Незалежно від поглядів на природу навчальної діяльності, усі дослідники цього поняття наголошують, що її відмінними рисами є активність, спрямованість на об'єкт навчання, орієнтація на реальність і соціалізація особистості. У контексті нашого дослідження ми вважаємо важливим уточнити, що навчальна діяльність включає в себе формування загальних, предметних та інтелектуальних умінь. Тому використання поняття "навчальна діяльність" ми вважаємо правомірним і обґрунтованим у сучасних умовах.

У зв'язку з вищевикладеним ми вважаємо, що високий рівень організації педагогічної діяльності у ВНЗ є підґрунтям для ефективного виконання ними своїх функціональних обов'язків, гарантує культуру педагогічної праці та є однією з основних об'єктивних умов формування педагогічної культури майбутніх учителів.

Самовиховання як усвідомлена діяльність людини, спрямована на розвиток і вдосконалення позитивних якостей та подолання негативних, дає змогу вчителям, зокрема й майбутнім, не лише формувати певні професійні компетенції, а й контролювати й стримувати себе, підтримувати сприятливу атмосферу в спілкуванні з учнями й колегами. Це своєрідний механізм, який дає їм змогу розвивати здатність до навчання рефлексії та самоконтролю.

Підтримуючи інтерес до самовиховання в юнацькому віці, тобто у студентів, викладачі вимушені погодитися з твердженням учених про те, що вони зміцнюють плани молодих людей, їхню віру в досягнення життєвих перспектив, утверджують їхню соціальну та культурну зрілість [23, с. 796].

Серед методів самовиховання, з якими необхідно знайомити майбутніх фахівців уже на рівні бакалаврату, можна назвати самоспостереження, самоаналіз, самокритику, самопереконання, самонавіювання та самодопомогу.

В освітній діяльності вишів це може бути досягнуто за допомогою різних форм організації навчання. Однак найефективнішими є семінари та практичні заняття з використанням активних та інтерактивних методів, різного роду звіти (наприклад, за результатами практики), участь у науково-практичних конференціях, творчі дискусії, які спонукають майбутніх спеціалістів до самодіяльності та збагачують їхню загальну та педагогічну освіту. На наш погляд, такими є.

Щодо самоосвіти, то добре відомо, що вона, як правило, є невід'ємною частиною підготовки майбутніх фахівців. Проте необхідність самоосвіти в педагогічній діяльності зумовлена тим, що ефективне викладання та його імідж неможливі без постійного поповнення й оновлення знань та вдосконалення практичних навичок. Невипадково в самоосвіті як самостійній пізнавальній діяльності особистості, спрямованій на задоволення загальнокультурних потреб, пізнавальних інтересів і професійний розвиток, науковці виокремлюють педагогічну самоосвіту педагогів. Коли йдеться про формування педагогічної культури майбутніх учителів, підґрунтям самоосвіти є не лише ретельне вивчення науково-педагогічної літератури, а й знайомство з кращими зразками художньої творчості, регулярний аналіз матеріалів ЗМІ (наприклад, програм "Культура на ТБ") та інформації Інтернету, регулярне відвідування музеїв, виставок, театрів, публічних лекцій тощо, а також відвідування музеїв, виставок, театрів, публічних лекцій тощо. За цих умов майбутній педагог стає авторитетом для учнів як високоосвічена особистість.

Важливу роль у формуванні педагогічної культури майбутнього вчителя відіграє вивчення рівня сформованості окремих компонентів уже на ранніх етапах навчання в ВУЗ, а також комплексне вивчення на основі спеціальних методик в магістратурі.

Висновок першого розділу

Інформація, викладена в першій частині цієї дипломної роботи, дозволила з'ясувати сутність основних понять теми та проаналізувати особливості їхнього змісту, які є важливими для реалізації мети і завдань цього дослідження,

Виховання і розвиток. У сучасних наукових дослідженнях (С. Вітвицька, В. Гриньова, Н. Кузьменко, І. Нікіфорова, С. Сисоєва та ін.) педагогічна культура є частиною фізичної, інтелектуальної та загальної загальнолюдської культури, необхідної для успішної професійної діяльності педагогічних і науково-педагогічних працівників. Вона розглядається як прояв культурних і моральних якостей, сукупність професійних знань, умінь і навичок та творчої особистості вчителів.

Багатогранність феномену "педагогічна культура", який є об'єктом нашого наукового дослідження, дозволила нам виокремити різні підходи до його конструювання та схарактеризувати зміст найважливіших підходів до формування педагогічної культури майбутніх вчителів. Основними з них є мудрість, наукові знання, науковий світогляд, освітні цінності, комунікативна обізнаність, зокрема мовна культура та педагогічна винахідливість.

У контексті аналізу функціонування науково-педагогічних працівників у цьому розділі узагальнено умови та шляхи формування педагогічної культури викладачів вищих навчальних закладів у їхній викладацькій діяльності. Важливу роль у розвитку педагогічної культури майбутніх вчителів та у професійному їх становленні загалом відіграє самоосвіта та індивідуальна самоосвіта.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Методики експериментального дослідження

Особливістю педагогічної культури майбутніх учителів є те, що вона формується під час їхньої роботи у вищому навчальному закладі, тобто в процесі навчання. Тому експериментальна перевірка теоретичних положень дослідження здійснювалася в контексті організації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах.

Дослідження та експерименти проводилися на базі Львівського національного університету імені Івана Франка у 2023 році. В експерименті взяли участь 18 студентів експериментальної групи та 17 студентів контрольної групи. Теоретичні передумови, викладені в першій частині цього дослідження, дозволили нам визначити методологію експериментального дослідження, яке складалося з кількох етапів. Перший етап - діагностично-орієнтаційний - визначає рівень сформованості педагогічної культури студентів університету; другий - активно-практичний - забезпечує формування їхньої педагогічної культури шляхом активного залучення студентів до напівпрофесійної діяльності в умовах контекстного навчання; третій - оцінювально-модифікаційний - має на меті аналіз отриманих результатів та внесення змін у сформованість окремих компонентів педагогічної культури.

Таку поетапну дослідницьку роботу ми розглядали як складову загальної структури професійної підготовки майбутніх учителів та умову підвищення рівня їхньої педагогічної культури.

Для вивчення уявлень студентів про сутність і структуру досліджуваного явища ми використовували анкету з прямими і непрямими запитаннями, а також відкритими і закритими запитаннями.

Рівень педагогічної культури студентів визначався за таким алгоритмом:

- 1) діагностика рівня розвитку педагогічного мислення студентів - для цього використовувалися методи розв'язання педагогічних задач, аналізу педагогічних ситуацій та інтелектуальних ігор педагогічного змісту;
- 2) сформованість знань - визначалася на основі аналізу обліку успішності студентів; та
- 3) сформованість і використання вмінь і навичок, у тому числі педагогічних - діагностували через самооцінку студентів, спостереження та задокументований аналіз педагогічної практики; та
- 4) ціннісні орієнтації студентів - анкетування (відкрите та закрите); та
- 5) прояв індивідуальності - процес участі студентів у різних освітніх організаціях у вищому навчальному закладі (лекції, семінари, заняття із захистом індивідуальних творчих завдань, виступи студентів на науково-практичних конференціях тощо).

Як зазначалося вище, уявлення студентів, майбутніх фахівців у галузі освіти, про педагогічну культуру досліджувалися за допомогою анкетування.

На запитання "Що таке педагогічна культура?" були отримані наступні відповіді.

Більшість опитаних студентів (41,6%) сприймають педагогічну культуру як складову загальнолюдської культури, з одного боку, та невід'ємну частину педагогічної майстерності, з іншого. 21,9% респондентів вважають, що педагогічна культура - це не лише складова загальнолюдської культури, а й комплекс професійних якостей, який включає, насамперед, навички спілкування з учнями. 3,4% респондентів зазначили, що педагогічна культура - це частина духовної культури, яка характеризує професійний рівень педагогів і синтез їхніх професійних якостей.

На запитання "Які елементи педагогічної культури Ви можете назвати?" студенти дали таку відповідь. (див. *табл. 2.1.*).

Таблиця 2.1.

Компоненти педагогічної культури вчителя, які
називалися респондентами найчастіше

Компоненти педагогічної культури	Студенти (%)
Педагогічна майстерність	52,5
Теоретичні знання з різних навчальних предметів та методики їх викладання	92,5
Любов до студентів, доброта	17,5
Інтелігентність	10,0
Комунікативна культура	60,0
Педагогічний такт	22,5
Культура мовлення	52,5
Культура зовнішнього вигляду	62,5
Педагогічні здібності	32,5
Психолого-педагогічні знання	70,0
Педагогічна етика	25,0
Самоконтроль	35,0
Саморегуляція	32,5
Ерудиція	17,5
Інтелект	20,0
Культура поведінки	7,5
Естетична культура	7,5
Вимогливість	40,0
Повага до дітей	10,0
Творчий підхід до педагогічної діяльності	30,0
Культура емоцій	40,0
Знання новітніх методик і технологій навчання та виховання	21,5

Як бачимо, більшість студентів (92,5%) надають великого значення знанням предмета та методиці викладання, культурі спілкування та зовнішньому вигляду педагога.

На жаль, розвиток ораторських здібностей, творчих здібностей та естетичної культури не вважаються важливими. Низька обізнаність студентів щодо професійно важливих якостей, необхідних для формування педагогічної культури вчителя, позначається на їхній академічній успішності та негативно впливає на якість проходження педагогічної практики. Ці студенти не займаються цілеспрямованим особистісним розвитком і недооцінюють роль професійного особистісного розвитку. 84,7% респондентів вважають, що педагогічну культуру потрібно формувати, оскільки ті, хто обирає професію вчителя, повинні бути "культурними та освіченими", але цей процес потрібно починати з першого дня викладання у вищих навчальних закладах (64,6%), створювати кращі, педагогічні класи в школах (11,3%) та запроваджувати спеціальні предмети (13,4%).

У ході експериментального дослідження було виявлено та ієрархічно впорядковано уявлення студентів про вимоги професії відповідно до індивідуальних якостей.

На думку учасників, педагогічна діяльність вимагає глибоких і різнобічних знань, умінь і навичок (у першу чергу). Важливість цієї вимоги визначається самим процесом викладання і тим, що навчання є основним видом діяльності для студентів. Студенти надають великого значення моральним і добровільним якостям (друге місце). Це пояснюється тим, що вона необхідна для успішного навчання, оволодіння професією та спілкування з іншими студентами і викладачами. Також високо цінуються робочі якості, необхідні майбутнім фахівцям (третє місце). Високі когнітивні здібності (4 місце), компетентність (5 місце) та ціннісне ставлення до професійної діяльності (6 місце) також згадуються як якості, необхідні для тих, хто здобуває професію вчителя. "Активна громадянська позиція" посідає сьоме місце в моделі. Студенти

розуміють, що ця характеристика характеризує передусім особистість громадянина, а не саму професійну діяльність. "Здоров'я" посідає восьме місце. Студенти не є байдужими до характеристики здоров'я. Вони розуміють, що оволодіння професією є необхідною умовою для успішної професійної діяльності. Вони розуміють, що оволодіння професією і сама професійна діяльність пов'язані з інтелектуальними зусиллями і нервовим напруженням. "Дисциплінованість" знаходиться в кінці списку. Студенти розглядають дисциплінованість як необхідний елемент моделі вчителя і чітко асоціюють її з ефективністю.

Аналіз даних показує, що уявлення студентів про якості, якими повинен володіти той, хто здобуває професію вчителя, є узагальненими і скоріше відображають вимоги вищих навчальних закладів щодо кваліфікації студентів як майбутніх фахівців. Це може впливати на педагогічну культуру студентів і бути однією з причин регресу деяких студентів під час навчання у виші. Такі узагальнені моделі потребують коригування з урахуванням особливостей професії, за якою навчаються студенти, та вимог, які професія ставить до особистісних якостей, щоб виявити сприйняття студентів.

Ми проаналізували сформованість знань, що є одним з основних критеріїв розвитку педагогічної культури майбутніх учителів, проаналізувавши документи про підсумкові результати контролю знань, які найкраще відображають успішність навчальної діяльності студентів та їх відповідність національним стандартам вищої освіти.

Ми виявили, що лише 11,0% мали відмінні результати (високий рівень знань), 25,0% - достатній рівень знань і 65,0% - середній рівень знань.

Моніторинг розвитку навичок і компетенцій студентів ми здійснювали за допомогою анкетування та самооцінювання. Водночас науковці (О. Марченко, І. Зязюн) вважається основою викладання: інтелектуальні, комунікативні та педагогічні техніки.

Студентам було запропоновано назвати інтелектуальні навички та оцінено їхнє володіння. [табл. 2.2].

Таблиця 2.2.

Самооцінка студентами інтелектуальних умінь

Інтелектуальні вміння	Студенти (% від загальної кількості опитаних)
Правильно називають:	
- більшість умінь	45,0
- деякі (3 – 4)	42,5
- 1 – 2 вміння	12,5
Самооцінка рівня сформованості:	
- високий	17,5
- достатній	17,5
- середній	40,0
- низький, не відповіли	25,0
Відчувають труднощі при:	
- конспектуванні	45,0
- роботі з першоджерелами	42,5
- підготовці доповідей, рефератів, повідомлень	47,5
Відзначають необхідність інтелектуальних умінь у подальшій роботі	95,0
Немає відповіді або відповідь «не знаю»	5,0

Дослідження показало, що студенти усвідомлюють свої інтелектуальні вміння та мисленнєву роботу. Основні труднощі у них виникають у процесі

навчання через низький рівень культури розумової праці, недостатній розвиток інтелектуальних умінь та брак знань про культуру мислення, особливо її особливості та можливості. Більшість студентів вважають, що для розвитку їхніх інтелектуальних навичок та культури розумової праці необхідно проводити спеціальну роботу.

Для аналізу комунікативних компетенцій та установок студентам було запропоновано написати есе на тему "Я у спілкуванні". Для цього була використана схема самоаналізу, запропонована В. Кан-Каліком [31]. Аналіз есе підтвердив, що 52,5% студентів мають розвинені комунікативні навички, відчують потребу в них і можуть легко спілкуватися. Водночас 32,5% студентів відчували труднощі у спілкуванні та не розвивали свої комунікативні навички, хоча й звертали увагу на важливість комунікативних навичок.

Крім того, з метою визначення сприйняття студентами процесу комунікації, їхньої здатності передбачати процес комунікації та керувати ним, а також ставлення до учасників процесу комунікації, їм було запропоновано заповнити анкету самооцінки своїх комунікативних навичок. Ця форма включала 12 тверджень про педагогічні та універсальні комунікативні навички.

Крім того, студентам було запропоновано здійснити ранжування таких цінностей, – як: знання, природа, мистецтво, суспільство, людина, добро, істина, краса, життя, праця (див. *табл. 2.3*).

Таблиця 2.3.

Результати ранжування студентами цінностей

Цінності	Знання	Природа	Мистецтво	Суспільство	Людина	Добро	Правда	Краса	Життя	Професія
Середній ранг	8,1	7,6	7,6	3,8	9,2	7,4	4,1	7,6	8,8	5

З таблиці видно, що цінності людяності, пізнання, природи, мистецтва, краси та життя не втрачені і на них орієнтуються майбутні вчителі.

Проте видно, що цінності суспільства та професії не є настільки важливими для учасників дослідження. Це може бути пов'язано з особливостями розвитку нашої країни і викликає занепокоєння та розуміння необхідності гуманізації освітнього процесу, насичення його духовними цінностями та надання можливості майбутнім учителям формулювати педагогічно значущі цінності. Отримані дані підтверджують тенденцію, яка розвивається в сучасному освітньому світі і привертає увагу науковців.

На думку студентів і викладачів, педагогічна культура майбутніх учителів передбачає сформованість ціннісних ставлень:

- інтерес до роботи (48,1% і 31,8%), совість і відповідальність (34,3% і 39,1%), задоволення (57,7% і 23,1%), матеріальна зацікавленість (39,8% і 54,6%), професійний розвиток (14,3% і 56,7%) і якісне виконання роботи (18,4% і 37,1%);

- знання, необхідні для професійної діяльності, прагнення до постійної самоосвіти (11,9% і 38,3%); читання додаткової літератури на різні теми, особливо з педагогіки та психології (59,6% і 31,4%); обговорення актуальних питань освіти та догляду за дітьми з колегами (6,3% і 19,8%), перегляд телепередач (3,8% і 11,2%);

- методи діяльності: а) відвідування семінарів, участь у лекціях та тренінгах (36,7%, 64,6%), проведення просвітницької роботи (63,8% студентів), організація семінарів та тренінгів (78,8% студентів), постійний розвиток (7,9% студентів). Спілкування через діалог (34,9%, 18,7%); співпраця, співтворчість (31,2%, 23,4%); повага до людей (51,8%, 19,3%); гуманне ставлення (47,4%, 11,3%); любов до людей (34,7%, 6,2%); віра в позитивні сторони людей (51,8%, (7,2%);

- особистісні якості викладачів, які проявляються у постійному розвитку (11,9%, 3,1%); коригувальні якості ("шліфування негативних") (34,7%, 1,9%); комунікабельність (46,3% опитаних студентів);

- самоосвіта/розвиток та підвищення кваліфікації;

-відвідування музеїв, виставок, концертів; розуміння необхідності перегляду мистецьких та освітніх телепередач (69,8%, 41,6%); допомога іншим (0,8% опитаних викладачів); спілкування з друзями та колегами (51,2%, 36,6%).

Як бачимо, погляди респондентів на різні ціннісні відносини значною мірою збігаються (совість і відповідальність в освіті, духовне збагачення, спілкування з друзями). Це може бути пов'язано з тим, що учасники належать до однієї професійної спільноти майбутніх викладачів і дослідників.

Водночас є й суттєві відмінності в думках учасників. Наприклад, вчителі наголошують на професійному розвитку, якісному виконанні роботи та безперервному особистісному розвитку, тоді як студенти зосереджуються на тому, щоб навчитися виконувати свою роботу та вдосконалювати свою особистість. Це може бути пов'язано з тим, що обидві групи мають різний професійний і життєвий досвід.

Вчителі майбутнього - емпірична перевірка ефективності навіть кількох елементів, які складають педагогічну культуру вчителів - переконують організаторів навчального процесу у вищих навчальних закладах у необхідності постійного вдосконалення і, на їхню думку, постійного "обслуговування" цього процесу.

2.2. Аналіз результатів експериментального дослідження

Отримані в дослідженні дані розкривають динаміку розвитку педагогічної культури студентів (майбутніх учителів, науково-педагогічних працівників). Вона полягає в тому, що інтереси і потреби студентів, основні мотиви їхньої діяльності під впливом певної системи навчальної діяльності взаємодіють між собою та з іншими якостями особистості, в результаті чого формується педагогічна культура.

Оскільки питання про ціннісні орієнтації особистості - це питання про домінуючі мотиви поведінки людини, то одним із завдань управлінської частини, що проводилася після експериментального дослідження, було їх виявлення та аналіз.

Якщо на діагностично-експериментальному етапі аналізувалися мотиви вступу студентів до вищих навчальних закладів, то на завершальному етапі визначалося їхнє бажання викладати або брати участь у науково-педагогічній діяльності після закінчення навчання.

Перше стосувалося зміни їхнього сприйняття та задоволеності викладанням під час навчання в університеті, друге - їхніх соціальних прагнень, а третє - бажання працювати за фахом, який вони здобули в університеті.

Дослідження показало, що початкові уявлення студентів про свою професію змінювалися під час навчання, ставали глибшими, повнішими та актуальнішими, що, в свою чергу, впливало на їхнє ставлення до професії". Чи змінилися Ваші уявлення про майбутню професію?" Результати відповідей учасників на це запитання

Зміна уявлень студентів про професію
та відношення до неї

Уявлення про професію	Змінились		Не змінились	Не відповіли
Відношення до професії	покращилось	погіршилось	залишилось таким самим	
У % від загальної кількості опитаних	28,9	50	19,6	1,5

З таблиці видно, що лише 19,6% студентів мають реалістичне уявлення про свою професію, роботу, яку вони виконують, та вимоги до їхніх особистих якостей. Ставлення до професії не змінилося. 78,9% (28,9% + 50,0%) опитаних студентів зазначили, що їхні уявлення про обрану професію, ймовірно, були неадекватними і тому змінилися в процесі професіоналізації. Змінювалися не лише уявлення студентів про свою професію в міру зіткнення з реальністю та її невідповідністю їхнім очікуванням, але й їхнє ставлення до професії.

Ці дані свідчать про те, що існує зв'язок між уявленнями студентів про свою професію та їхнім ставленням до професії, і що зміни в цих уявленнях частіше супроводжуються негативними змінами, ніж позитивними. Позитивні зміни позитивно впливають на формування освітньої культури студентів, а негативні - призводять до її зниження.

Окрім анкетування, для вимірювання задоволеності студентів майбутньою професією було використано метод логічного квадрата, запропонований Кузьміною Н.

Таблиця 2.5.

Задоволеність студентів майбутньою професією

	Експериментальна група (у % від загальної к-сті студентів)	Контрольна група (у % від загальної к-сті студентів)
Явно задоволений	32,5	20,0
Задоволений	25,0	22,5
Незначно	17,5	22,5
Суперечливо	10,0	20,0
Незадоволений	5,0	10,0
Явно незадоволений	7,5	5,0
Індекс задоволеності професією	4,2	3,8

Як бачимо, лише 57,5% учасників опитування задоволені своєю майбутньою професією. На нашу думку, ця цифра включає студентів, які отримали хорошу професійну освіту, чиї інтереси, компетенції та потреби були визнані під час навчання в університеті і чия мотивація вступу до навчального закладу перетворилася на професійну мотивацію.

Збільшення кількості студентів, чия професійна спрямованість на здобуття вищої освіти є нечіткою, відзначають науковці, які вказують на розбіжності між професійними очікуваннями та професіоналізацією, недостатнє розуміння обраної професії, на те, що вступники до вищих навчальних закладів більше цікавляться зовнішніми цінностями своїх професійних очікувань (соціальний престиж, бажання продовжити вищу освіту тощо), ніж змістом професійної

спрямованості, що пояснює зміни, які відбуваються, та призводить до ірраціонального професійного вибору.

На запитання "Ким Ви бачите себе в майбутньому - шкільним учителем, сімейним педагогом, вихователем групи продовженого дня, викладачем ВНЗ тощо?" - 57,5% опитаних відповіли, що працюватимуть "учителем", 17,5% - "вихователем групи продовженого дня", 7,5% - "тренером", 22,5% - "невчителем", а 20,0% - "ким завгодно, де знайдуть роботу".

Таким чином, хоча кожен п'ятий учасник турбується про своє майбутнє, 22,5% з них не пов'язують це з викладанням. Важливо зазначити, що 75% тих, хто пов'язав своє майбутнє з професією вчителя, закінчили сільські школи.

"Що вас приваблює в обраній професії?" 67,5% опитаних відповіли: "Можливість працювати з дітьми, яких я люблю", 67,5% - "Час, який вчителі проводять на роботі", 17,5% - "Можливість спостерігати, як змінюються учні завдяки мені", 60,0% - "Я виріс у сім'ї і не уявляю себе в іншій професії", 17,5% - "Можливість компетентно навчати власних дітей", 35,0% - "Можливість брати участь в індивідуальній викладацькій діяльності в рамках всебічної програми підготовки вчителів", 42,5% - "Можливість брати участь в індивідуальних заняттях".

Як видно з цього, багато з тих, хто бачить своє майбутнє у викладанні, керуються важливими професійними мотивами, пов'язаними з навчанням дітей та молоді.

Високий відсоток незадоволених учасників можна пояснити їхніми відповідями на наступне запитання: "Що саме у вашій професії вас не задовольняє? 60,0% респондентів відповіли: "низький престиж професії вчителя"; 85,0% - "низька оплата праці"; 35,0% - "невиконання українського "освітнього" законодавства, зокрема положень про державні соціальні гарантії для вчителів"; 17,5% - "напруженість"; 22,5% - "необхідність витратити більше часу на академічну та поза аудиторну підготовку" та 7,5% - "невиправдано суворий контроль за діяльністю вчителів у освітніх закладах з боку керівництва".

Однак, на нашу думку, справжнє ставлення респондентів до професії вчителя розкривають їхні відповіді на запитання "Чи пішли б Ви знову працювати, якби обрана професія перестала Вас влаштовувати", на яке 78,2% відповіли "так", 8,7% - "думаю", 6,8% - "ні" і 5,1% - "важко відповісти". Відповідь "так" була єдиною. Такі відповіді свідчать про те, що більшість майбутніх фахівців мають суб'єктивне бажання займатися педагогічною діяльністю та формувати свою педагогічну спрямованість, але через об'єктивні та незалежні від них обставини не можуть це реалізувати.

Під час формувального етапу експерименту було проведено додатковий контрольний зріз для з'ясування динаміки сформованості педагогічної культури у студентів експериментальної групи. Відстежувалися зміни в уявленнях студентів про сформованість компонентів педагогічної культури, інтелектуальних та комунікативних умінь. Для цього використовувалися методи анкетування та самооцінки. Це дозволило зафіксувати початкові результати експериментальної роботи та внести корективи. Отримані дані представлені в таблиці 2.6 - таблиці 2. 7.

Таблиця 2.6.

Компоненти педагогічної культури викладача,
названі респондентами найчастіше

Компоненти педагогічної культури викладача	Студенти курсів (%)			
	I	II	III	IV
Педагогічна майстерність	2,5	37,5	40,5	62,5
Знання основ наук, які вивчаються в закладі освіти, та методик їх викладання	75,0	80,0	95,0	97,5
Інтелігентність	-	5,0	17,5	12,5
Любов до дітей	20,0	25,0	55,0	65,0

Культура спілкування	37,5	40,0	65,0	72,5
Педагогічний такт	-	7,5	15,0	45,0
Повага до дітей	-	12,5	27,5	37,5
Культура мови	12,5	25,0	37,5	75,0
Культура зовнішнього вигляду	62,5	75,0	80,0	85,0
Педагогічні здібності	35,0	45,0	55,0	67,5
Знання педагогіки та психології	10,0	55,0	67,5	80,0
Педагогічна етика	-	15,0	35,0	45,0
Самоконтроль	10,0	17,5	25,0	35,0
Саморегуляція	-	40,0	42,5	47,5
Вимогливість	20,0	27,5	37,5	52,5
Ерудиція	35,0	42,5	40,0	32,5
Інтелект	2,5	37,5	35,0	40,0
Творчий підхід до педагогічної діяльності	5,0	12,5	25,0	32,5
Культура емоцій	15,0	17,5	35,0	35,0
Культура поведінки	17,5	25,0	40,0	45,0
Естетична культура	10,0	15,0	15,0	25,0
Знання новітніх методик і технологій навчання та виховання	-	45,0	52,5	5,0

Вивчення самооцінки інтелектуальних умінь студентів показало (див. табл. 2.9), що половина з них оцінює рівень їх сформованості як низький. Це при тому, що студентам нижчих курсів властива дещо завищена самооцінка.

Таблиця 2.7.

Самооцінка студентами інтелектуальних умінь

Інтелектуальні вміння	Студенти курсів (%)			
	I	II	III	IV
Правильно називають:				
– більшість умінь	20,0	32,5	45,0	52,5
– деякі (3-4)	35,0	42,5	37,5	37,5
– 1-2 вміння	45,0	25,0	17,5	10,0
Самооцінка рівня сформованості:				
– високий	17,5	12,5	20,0	17,5
– достатній	22,5	20,0	22,5	45,0
– середній	50,0	45,0	45,0	30,0
– низький	20,0	17,5	12,5	7,5
Відчувають труднощі при:				
– конспектуванні	32,5	30,0	15,0	10,0
– роботі з першоджерелами	45,0	40,0	35,0	25,0
– підготовці доповідей, рефератів, повідомлень	47,5	42,5	35,0	30,0
Визначають необхідність інтелектуальних умінь у подальшій роботі.	55,0	87,5	92,5	100
Немає відповіді, або відповідь «не знаю»	45,0	12,5	7,5	0

Як видно з таблиці, більша половина студентів розуміють необхідність таких умінь у подальшому.

У таблиці 2.10 представлені результати самооцінки студентами I-IV курсів сформованості комунікативних умінь.

Таблиця 2.8.

Самооцінка студентами сформованості комунікативних умінь

Комунікативні уміння	Студенти курсів (%)			
	I	II	III	IV
Усвідомлено спілкуватися	28,3	39,4	59,8	67,8
Прогнозувати спілкування	14,3	43,4	58,3	62,4
Управляти процесом спілкування	61,4	72,9	72,3	69,1
Аналізувати результат спілкування	21,4	29,4	26,7	37,8
Прагнення до рівноправності	52,8	63,4	62,6	76,3

Аналіз табличних даних показав, що студенти мали труднощі у прогнозуванні та аналізі результатів спілкування, що є важливим для педагогічного спілкування як складової педагогічної культури.

З метою дослідження рівня сформованості педагогічної культури студентів експериментальної групи було проведено контрольну частину за допомогою інструментарію, що використовувався у констатувальному експерименті. Для цього було проведено вимірювання пізнавальної активності, тривожності та емоційних переживань за допомогою модифікованого особистісного

опитувальника Ч. Спілбергера, який дозволяє оцінити такі показники педагогічної культури, як самоорганізаційна активність (пов'язана з навчальною діяльністю) та емоційна врівноваженість.

Вимірювання за цим опитувальником було проведено в експериментальній та контрольній групах під час основного етапу дослідження. Результати показали, що рівень тривожності та негативного емоційного досвіду знизився в обох групах, але це зниження було більш вираженим в експериментальній групі, ніж у контрольній. Це означає, що студенти експериментальної групи відчували себе менш стресовими, ніж студенти контрольної групи.

Висновок другого розділу

Результат пов'язаний з тим, що більше третини студентів (41,6 %) не виокремлюють педагогічну культуру як культуру, притаманну певній професійній спільноті, а також з недостатньою обізнаністю щодо професійно важливих особистісних якостей і вмінь, якими повинні володіти педагогічні та науково-педагогічні працівники як висококультурні люди; близько 70 % опитаних мають низький або середній рівень знань з цього приводу. педагогічного мислення, 25,8 % - інтелектуальних умінь і 22,5 % - інтелектуальних навичок.

Лише 14,0 % студентів віднесено до категорії тих, хто має високий рівень педагогічної культури, тоді як 63,5 % мають середній або низький рівень цієї якості.

Це підтверджує необхідність цілеспрямованого та систематичного формування педагогічної культури майбутніх викладачів вищої школи, особливо під час навчальної діяльності.

ВИСНОВКИ

Під час написання кваліфікаційної роботи магістра сформовано і розкрито питання процесу формування педагогічної культури як основної складової особистості педагога під час навчання у вищих навчальних закладах.

Проведено аналіз наукової літератури, у якій вчені досліджують встановлення вчителя як процес розвитку і становлення особистості, проаналізовано проблему формування педагогічної культури як основної складової особистості вчителя. Вони підкреслюють важливість освіченості та вихованості педагога як ключових аспектів його професійності. Охарактеризовано аспекти культури, які впливають на розвиток педагогічної майстерності.

У ході проведення експериментального дослідження було розглянуто процес навчання майбутнього вчителя у вищому навчальному закладі, зокрема особливості формування педагогічної майбутнього педагога. Було теоретично обґрунтовано та перевірено особливості формування педагогічної культури майбутнього вчителя у процесі навчання.

Аналіз формування педагогічної культури майбутнього учителя під час навчання у закладі вищої освіти дозволяє зробити такі висновки:

1. Аналіз наукових досліджень досліджуваної проблематики дозволяє підкреслити, що культура у професії вчителя відіграє важливу роль у її педагогічній діяльності. Цей особливий вид соціальної діяльності, спрямований на передачу культури і досвіду, який вчитель може передати майбутньому поколінню. Особистісний розвиток є важливою умовою при виконанні певних соціальних ролей. Також, важливо, що на формування педагогічної культури впливає ряд чинників, які взаємопов'язані між собою.

2. Аналізуючи наукові роботи педагогів, можна виділити проблему педагогічних здібностей. Педагогічна діяльність має великий творчий потенціал, тому в її реалізації важливі ряд здібностей і навиків, вміння спілкуватися з людьми, організаторських, комунікативних здібностей, до навчання інших, не зможе стати справжнім професіоналом в педагогічній діяльності.

3. Аналіз різних визначень педагогічної культури вчителя також підкреслює ключові аспекти, такі як методологія навчання, психологічна готовність вчителя до роботи з учнями та активна педагогічна позиція. Педагогічна культура вчителя включає в себе інтелектуальний розвиток, етичність та здатність до творчої педагогічної діяльності. Отже, педагогічна культура вчителя є важливим аспектом освіти та виховання, який сприяє підвищенню рівня культури суспільства через передачу цінностей та знань новому поколінню, засновану на глибокому розумінні педагогічних принципів і методів. Є надзвичайно важливим аспектом його професійної діяльності .

4. Експериментальне дослідження процесу формування педагогічної культури майбутнього вчителя, результат пов'язаний з тим, що більше третини студентів (41,6 %) не виокремлюють педагогічну культуру як культуру, притаманну певній професійній спільноті, а також з недостатньою обізнаністю щодо професійно важливих особистісних якостей і вмінь, якими повинні володіти педагогічні та науково-педагогічні працівники як висококультурні люди; близько 70 % опитаних мають низький або середній рівень знань з цього приводу. педагогічного мислення, 25,8 % - інтелектуальних умінь і 22,5 % - інтелектуальних навичок. Лише 14,0 % студентів віднесено до категорії тих, хто має високий рівень педагогічної культури, тоді як 63,5 % мають середній або низький рівень цієї якості. Це підтверджує необхідність цілеспрямованого та систематичного формування педагогічної культури майбутніх вчителів, особливо під час навчальної діяльності. Потрібно постійно працювати над собою, аналізувати свої досягнення, опановувати застосування нових освітніх технологій і любити те, що робите!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л. В. (2008) Педагогіка і методика вищої школи. К.: Кондор. 272 с.
2. Балл Г. О. (1997) Психолого-педагогічні засади гуманізації освіти. Освіта і управління. №2. С. 21-35.
3. Бах І. Д. (2003) Виховання особистості: У 2 кн. - Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-практичні засади. К.: Либідь. 344 с.
4. Боднар В. В. (2001) Особливості розвитку культури педагогічної праці студентів у процесі позааудиторної діяльності. К.: Логос. С. 162-170.
5. Братусь Б. С. (1988) Аномалии личности. М.: Наука. 301 с.
6. Букатий В. М. (2003) Педагогічні таїнства дидактичних ігор: навчального-методичний посібник. М.: С. 152.
7. Кременя В. Г. (2004) Вища освіта України і Болонський процес: навчальний посібник. К.: Тернопіль. 384 с.
8. Галузинський В. М. (1995) Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні. К.: Київ. 220 с.
9. Гильманов С. (2004) Творча індивідуальність педагога. Шкільна практика. №1. С. 197-207. 82
10. Гончаренко С. У. (2011) Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене. К.: Волинські обереги. 552 с.
11. Гриньова В. М. (2000) Формування педагогічної культури майбутнього вчителя : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Гриньова Валентина Михайлівна. – Харків, – 462 с.
12. Гриньова М. В. (1998) Формування педагогічної культури майбутнього вчителя. (теоретичний та методичний аспекти). К.: Харків: Основа. 300 с.
13. Грицай Н. Б. (2012) Методична культура як важливий компонент системи методичної підготовки майбутнього вчителя біології. Суми: Сум. ДПУ імені А. С. Макаренка. № 7 (25). С.3-9.

14. Грінченко Б. (1906) Народні вчителі і українська школа. К.: 50 с. – інтернет ресурс URL: <http://dl.kubg.edu.ua/items/show/99> - (дата звернення 20.08.2023).
15. Євтух М. Б. (2002) Сучасні тенденції професійної підготовки вчителя. Педагогічна газета. №8-9. С. 7.
17. Єршов П. М. (1998) Спілкування на уроці, або Режисура поведінки вчителя. М.: 336 с.
18. Єршова А. П. (2010) Режисура уроку, спілкування і поведінки вчителя. М.: 344 с.
19. Сохань Л. В. (2003) Життєва компетентність особистості: науково-методичний посібник. К.: Богдана. 520 с.
20. Завальський Ю. І. (2010) Конкурентоспроможний вчитель: теорія і практика: навчальний посібник. К.: Чернівці: Букрек. С. 102-103.
21. Зязюн І. А. (1989) Основи педагогічної майстерності. М. 83с.
22. Зязюн І. А. (2008) Педагогічна спрямованість – найголовніша характеристика майстерності А.С. Макаренка. Імідж сучасного педагога. №1-2 (80-81). С. 5-7.
23. Кремень В. Г. — Енциклопедія освіти. Юрінком Інтер, 2021. ISBN 978-966-667-759-7. — 1144 с.
24. Ісаєв І. Ф. (1999) Творча самореалізація вчителя: Культурологічний підхід. М. 104с.
25. Кан-калик В. А. (1990) Педагогічна творчість. М.: С34-35.
26. Кобенко О. А. Самовиховання - шлях до педагогічної культури. Х.: Харківський державний університет. С. 133-144.
27. Коджаспирова Г. М. (2003) Історія освіти і педагогічної думки: таблиці, схеми, опорні конспекти. М.: С. 16.
28. Коджаспирова Г. М. (2008) Педагогіка в схемах, таблицях і опорних конспектах. М.: 165 с.
29. (1995) Концепція національного виховання. Рід. шк. №6. С 23.

30. Кравчук Л. (2008) Розвиток емоційно-вольового компонента соціальної сфери особистості. Початкова школа. №7. С. 43-44.
31. Краснощок І. (2007) Професійно-особистісний саморозвиток майбутнього вчителя як складова педагогічної освіти. Рід. шк. №4. С. 56
23. Красовицький М. Ю. (1992) Виховна робота: досвіт і проблеми. К.: Освіта. 33. Крижко В. В. (2005) Антологія аксіологічної парадигми управління освітою: підручник для пед. ун-тів. К.: Освіта України. 440 с.
34. Левіна М. М. (2001) Технології професійної педагогічної освіти. М. 56с.
35. Мазур Н. (2007) Зміст професійної культури викладача вищої школи. Рід. шк. №4.
36. Макаренко А. К. (1963) Педагогическая поэма. М.: 427 с.
37. Маркова А. К. (1993) Психологія праці вчителя. М.: 258с.
38. Маркова А. К. (1996) Психологія професіоналізму. М.: 306 с.
39. Міщенко Л. І. (1986) Леся Українка: посібник для вчителів. К.: 303 с.
40. Мороз О. Г. (1997) Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація. К.: 105с.
41. Мороз О.Г. (2001) Підготовка майбутнього викладача вищої школи: психолого-педагогічний ракурс. К.: 257с.
42. Мудрик А. В. (1986) Майстерність і натхнення. М.: С.167
43. Даниленко Л. І. (1999) Наукове та методичне забезпечення впровадження педагогічних інновацій. К.: Херсон. С. 5-17.
44. Нісімчук А. С. (2000) Сучасні педагогічні технологія: Навчальний посібник. К.: Просвіта. С.198-202.
45. Орлов В. Ф. (2005) Професійне становлення вчителя як предмет педагогічних досліджень. Педагогіка і психологія. №1(46). С. 42-51.
46. Пальшкова І. О. (2011) Педагогіка: професійно-педагогічна культура вчителя : навчальний посібник. К.: Видавничий Дім «Слово». 192 с.
47. Пальшкова І.О. (2004) Вивчення особистості вчителя з позицій культурології. Одеса.; «Наша школа». № 2. С. 5-10.

48. Пальшкова І.О. (2003) Методологічні засади вивчення проблеми професійно-педагогічної діяльності в системі вищої педагогічної освіти. К.: КДПУ. С. 12-19.
49. Пальшкова І.О. (2003) Методологічні засади формування професійнопедагогічної діяльності у майбутніх педагогів. К.: КДПУ. С. 82-83.
50. Пальшкова І. О. (2003) Особливості застосування системного підходу до аналізу професійно-педагогічної діяльності. К.: Одеса. С. 118-127.
51. Пальшкова І.О. (2004) Поняття та сутність професійно-педагогічної діяльності. Педагогіка. №9. С. 26-38.
52. Сластьоніна В. А. (2004) Педагогіка: навчальний посібник. М.: С.145-147.
53. Зязюн І. А. (2004) Педагогічна майстерність: підручник. К.: Вища школа. 422 с.
54. Русова С. (1912) До сучасного становища народного вчителя. К.: Світло. С. 36-43. 86
55. Синельников В.М. (2005) Самовиховання як діяльність і його психологічні особливості. Педагогіка і психологія. № 3 (48). С. 34-41.
56. Соколовський В.В. Визначення суті поняття «емоційно-вольова культура» в сучасній психолого-педагогічній літературі http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pfto/2011_16/files/P1611_39.pdf
57. Степанишин Б. І. (1992) Особа викладача інституту та шляхи її формування. Рід. шк. № 3.
58. Сухомлинський В. О. (1981) Вибрані педагогічні твори. М.: Т. 3. С. 56.
59. Сухомлинський В. О. (2012) Серце віддаю дітям. К.: Акта. С. 415-416.
60. Сухомлинський В.О. (1976–1978) Вибр. твори: У 5 т. К.: Рад. шк.
61. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором. Т. 4.
62. Сухомлинський В.О. (1976) Роль особи вчителя в духовному житті колективу та особистості. К.: Т. 1.

63. Ушинський К.Д. (1972) Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. К.: С. 192-471.
64. Слостенина В. А. (2000) Формування професійної культури вчителя. М.: 154с.
65. Терещука Г.В. (2007) Формування професійної культури вчителя в контексті інтеграції України в європейський освітній простір: матеріали регіонального науково-практичного семінару. К.: Тернопіль. ТНПУ ім. В. Гнатюка. 177 с.
66. Хомич Л.О. (1998) Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів. К.: «Магістр – S». 200 с.
67. Цимбалюк І.М. (2004) Підвищення кваліфікації вчителя: розвиток творчих здібностей молодших школярів: Навч.-метод. Посіб. К.: ВД «Професіонал». 222 с.
68. (1995) Ціннісні орієнтації (аналіз соціально-філософських концепцій заходу 80-90-х рр.). К.: Наукова думка. 189 с.
69. Чепіга Я. (1913) Самовиховання вчителя. К.: Світло. №8. С. 9-18; №9. С. 6-13.
70. Шинкарук В. (2000) Методологічні засади філософських вчень про людину. К.: С. 8-48.
71. Щербань П. (2004) Сутність педагогічної культури. Вища освіта України. № 4. С. 2-3.